FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
Journal of Social Sciences
p-ISSN:1300-9702 e-ISSN: 2149-3243

Madde Bağımlılığında Çeşitli Süreçleriyle Zorunlu Askerlik Dönemini Anlamak: Nitel Bir Araştırma

Understanding the Mandatory Military Service Period with Various Processes in Substance Addiction: A Qualitative Research

Umut Muhammed KAYMAKCI[1], Hakan KARAMAN[2] ve Ömer Miraç YAMAN[3]

[1]*Psikolog, psk.umutkaymakci@gmail.com*, orcid.org/*0009-0003-6032-2597*
[2]*Dr. Öğr. Üyesi Bartın Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Bartın, Türkiye karamannhakann@gmail.com*, orcid.org/ 0000-0002-5729-6012
[3]*Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye, omermirac@gmail.com,* orcid.org/ 0000-0001-9989-8575

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi
Geliş/Received: 23.10.2024
Kabul/Accepted: 09.04.2025

DOI:
10.18069/firatsbed.1572703

Anahtar Kelimeler
Madde Kullanımı, Bağımlılık, Zorunlu Askerlik, Askeri Ortam

ÖZ

Madde kullanımı, maddenin türüne ve miktarına bağlı olarak kişinin yaşamında çeşitli ve tekrarlı sorunlar oluşturan bir durumdur. Askerlik ise Türkiye'de 20 yaşını doldurmuş erkeklerin hukuki olarak yerine getirmek zorunda oldukları bir yükümlülüktür. Dolayısıyla madde kullanıcıları için askerlik deneyimi, bağımlılık dinamikleri açısından özel bir öneme sahip olabilmektedir. Çalışmanın amacı Türkiye'de 20 yaş üstü erkeklerin yasal yükümlülükleri olan askerlik sürecinin, bir madde kullanıcısı açısından nasıl deneyimlendiğini anlamak ve askerliğin bağımlılık dinamikleriyle nasıl ilişkilendiğini keşfetmektir. Çalışmada askerliğini yapmış 8 madde kullanıcısı bireyin deneyimleri üzerinden askerliğin madde kullanımı dinamikleriyle nasıl ilişkilendiği, nitel araştırma desenine uygun olarak ele alınmıştır. Sonuçlar 9 tema altında toplanmıştır. Buna göre askerlik süreci, bağımlı ve ailesi açısından kullanımı sonlandırmak için bir fırsat dönemi olarak görülürken askeriye ortamındaki zorunlu sosyalleşme ve yoğun stres faktörü kullanıcıları askeriyede kullanımında tetikleyici unsurlar olarak belirlenmiştir. Diğer yandan kullanım davranışı bilinen askerlere yönelik üstleri/komutanları tarafından destekleyici bir tutumun geliştirildiği bildirilirken olası olumsuz sonuçlar açısından kullanıcıların risk unsuru olarak değerlendirildiği ve buna uygun görevlere verildiği anlaşılmıştır. Askeriyedeki denetim sisteminin kullanımı zorlaştırmasına karşın verilen görevlerin suiistimal edilerek kullanım davranışının sergilenmesine yönelik girişimlerin olduğu aktarılmıştır. Sonuç olarak askerlik sürecinin, bir madde kullanıcısı açısından ayırıcı dinamiklere sahip olduğu anlaşılmakla birlikte bu durumun bağımlılıkta tedavi ve mücadele programlarında dikkate alınması önerilmektedir.

Keywords
Substance Use, Addiction, Mandatory Military Service, Military Environment

ABSTRACT

Substance use is a condition that leads to various and recurrent problems in an individual's life. In Türkiye, military service is a legal obligation for men over the age of 20, making it a process that needs special analysis regarding addiction dynamics. This study aims to understand how military service is experienced by substance users and explore its relationship with addiction dynamics. Using a qualitative research design, the study analyzed the experiences of eight substance users who had completed military service. The findings were classified under nine themes. While military service is seen as an opportunity for addicts and their families to stop substance use, unavoidable social interactions and intense stress were identified as triggers for continued use. It was observed that high-ranking officers adopted a supportive attitude towards soldiers known to be substance users, yet these individuals were also considered a risk and assigned to appropriate duties. Although the strict supervision system in the military made substance use difficult, some soldiers attempted to misuse their assigned tasks to access substances. In conclusion, military service has unique dynamics for substance users, and it is recommended that addiction treatment and intervention programs consider this environment and the experiences of users.

Atıf/Citation: Kaymakci, U. M., Karaman, H. ve Yaman, Ö. M. (2025). Madde Bağımlılığında Çeşitli Süreçleriyle Zorunlu Askerlik Dönemini Anlamak: Nitel Bir Araştırma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 35, 2, 1-16
Sorumlu yazar/Corresponding author: Umut Muhammed KAYMAKCI, psk.umutkaymakci@gmail.com

1. Giriş

Bağımlılık, alkol veya uyuşturucu/uyarıcı maddelere yönelik psikolojik, fiziksel veya her iki yönden bağlı olma durumunu ifade etmektedir (Ögel, 2010). Bu durumun üç temel bileşeni bulunmaktadır: Maddeyi arama ve elde etme isteği, maddeyi kullanmada kaçınma veya kesmede yetersizlik ve madde kullanılmıyorken yoksunluk yaşamak (Ray, 2020, s.422). Bir bireyin madde kullanım davranışına bu bileşenler eşlik ediyorsa bağımlılık gelişiminden söz etmek mümkündür. Dolayısıyla bağımlılığı bir süreç olarak değerlendirmek gereklidir ve bu sürecin gelişiminde çeşitli biyopsikososyal etkenler bulunmaktadır (Uğurlu ve ark., 2012; Yılmaz ve ark., 2014). Birey açısından değerlendirildiğinde madde bağımlılığı düşük benlik saygısı (Ögel, 2010), yalnızlık (Rokach ve Orzeck, 2003), anksiyete ve depresyon (Mohamed ve ark., 2020), intihar ve agresyon (Czermainski ve ark., 2020) ve baş etme becerisinde zayıflık (Garland ve ark., 2011) ile yakın ilişkidir. Aile açısından bakıldığında ebeveynlerin olumsuz tutumları (van der Zwaluw ve ark., 2008), ailedeki ilgi, iletişim ve sevgi eksikliği (Demuth ve Brown, 2004; Saleh ve ark., 2014), olumsuz aile içi deneyimler ve travma (Garami ve ark., 2019), ailede madde kullanımı (Lobato ve ark., 2017) gibi etkenler bağımlılıkta söz konusu olabilmektedir. Sosyal ilişkiler bağlamında değerlendirildiğinde ise merak ve özenme (Ögel, 2010), madde kullanan arkadaş çevresi (Branstetter ve ark., 2011; Aka ve ark., 2020), akran zorbalığı (Coggans ve McKeller, 1994), dışlanma ve etiketlenme (Buchanan, 2004) gibi sosyal riskler öne çıkmaktadır. Bu etkenler çoğu kez madde kullanımına ilk başlamanın yanında sürecin bağımlılığa evrilmesinde ve bireyin yaşantısında bir sorun döngüsünün oluşmasında rol oynamaktadır (Cüceler ve ark., 2022).

Askerlik, bireyin yaşamında bir gelişim ve geçiş dönemi olarak değerlendirilebilmektir. Bu süreçte bireyler askeri düzen ve kurallara uyum sağlayarak özel bir tecrübe yaşamakla birlikte yeni sosyalleşme ilişkileri ve pratikleri de kazanmaktadır (Orak ve Solakoğlu, 2023). Zorunlu, bedelli, süreli gibi biçimleri bulunmakla birlikte (Özgün, 2017) askerlik, Türkiye'de 1111 sayılı Askerlik Kanunu'nun 1. Maddesi ile her erkek Türk vatandaşının yükümlü olduğu zorunlu bir kamu hizmetidir (Askerlik Kanunu, 1927). Bu süreç, halk nezdinde salt yükümlü olunan bir hizmetin ötesinde bir gelişim süreci olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamda erkeği disipline eden, olgunlaştıran ve erkekliği tamamlayıcı bir süreç olarak algılandığı ifade edilmektedir (Gedik ve ark., 2020). Nitekim bu konudaki çalışmasında Yavuz (2014) askerliğe gidilmediğinde oluşacak olumsuz sosyal kimlik endişesiyle askerliğe gidildiğini ve askerliğe elverişsizlik raporu alınmasından çekinildiğini raporlamaktadır. Bunun ötesinde askeriye ortamının okul niteliğinde bir gelişim alanı olduğuna ilişkin bir toplumsal yaklaşımın olduğunu söylemek mümkündür. Bu anlamda askerlik kendisinden önce edinilmemiş sorumlulukların edinilmesi, yeni yaşam ve sosyal becerilerinin kazanılması, disipline olma, birlikte yaşamı tecrübe etme, sabrı öğrenme ve sorumluluk kazanılması gibi psikososyal gelişime katkı sunacak kazanımların oluşabildiği bir ortamdır (Yavuz, 2014). Bu konudaki bir yorumunda Turan (2013) Giddens'a referansla bireylerin düzen dışında bulunmaya imkân veren alanların askeriyede de var olduğunu, bireylerin kurallara uyuyormuş gibi yaptıklarını ve disiplinin mutlak olmadığını da ifade etmektedir. Diğer yandan sivil yaşamdan ayırıcı en belirgin unsurlardan biri olan katı ceza yöntemi, asker adayları açısından askeriyeye ilişkin kaygı ve olumsuz yaklaşımın bir belirleyicisi olabilmektedir (Özgün, 2017). Yine de askeri nizam içerisinde sağlanan toplumsal katkı neticesinde bu yöndeki zorlukların meşru bir zeminde karşılandığı ifade edilebilmektedir (Barutçu, 2013).

Askerlik ve madde kullanımı arasındaki ilişki incelendiğinde ulusal literatürün oldukça sınırlı olduğunu söylemek mümkündür. Literatüre bakıldığında askerlik ve madde kullanımı arasındaki ilişkiyi doğrudan inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ulaşılan sınırlı verilere bakıldığında Semerci ve arkadaşları (2022) kullanıcılarla birlikte bulunma ve maddeyi temin etme açılarından askerlik sürecinin bir risk olabileceğini aktarmakta iken Aktürk (2021) çalışmasında eriştiği anlatılarda askerlik dönemi ve madde kullanımı arasındaki pozitif ilişkiye işaret etmektedir. Yine Danışmaz Sevin (2017) Alkol ve Uyuşturucu Madde Bağımlıları Tedavi ve Araştırma Merkezinde (AMATEM) tedavi olan madde kullanıcılardan hareketle askerliğin madde kullanımı açısından elverişli olduğu yönünde aktarım sağlamaktadır. Bu yöndeki çalışmaların ekseriyetle profesyonel askerliğin getirdiği yaşam biçimi ve buna bağlı gelişen sorunlarla ilişkili olan madde kullanımını anlamaya yönelik olduğunu söylemek mümkündür (Ames ve ark., 2009; Seal ve ark., 2011; Teeters ve ark., 2017). Hiç şüphesiz bu konuda ülkelerin ulusal askeri sistemleri ve askerlik biçimleri farklılaşmakla birlikte bu yöndeki çalışmaların çoğunda asker olmanın getirdiği zorlu yaşam koşulları ve deneyimler neticesinde orduda görev yapmış ya da yapmaya devam eden askerlerde madde kullanımın yüzdelerinin yüksek olduğu ifade edilmektedir (Bebarta ve ark., 2012; Berry-Caban ve ark., 2012; Berry-Caban ve ark., 2013; Loeffler ve ark., 2012).

Uluslararası literatür incelendiğinde madde kullanımı ve askerliğe ilişkin daha geniş çerçevede veriler elde etmek mümkündür. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde konuyla ilgili yayınların sıklığı dikkat çekmektedir. Bu çalışmalarda askeriyede, sosyodemografik açıdan yaşı daha olan genç personellerin daha yüksek riskli olduğu ifade edilirken (Meadows vd., 2018), evli olmama, üniversite eğitimi olmama, işsiz

ve/veya düşük gelirli olma gibi durumların kullanım riskini arttıran unsurlar olduğu aktarılmaktadır (Shahmiri ve Jalali, 2023). Yine erlerin ve çavuşların yüksek rütbeli personellere kıyasla kullanım eğiliminin daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Barlas, vd. 2013; Meadows, vd. 2018). Etiyolojik açıdan bakıldığında ise yüksek stres seviyesi (Bray, Fairbank, & Marsden, 1999a), olumsuz duygulanım ve dürtüsellik (Ferrier-Auerbach, vd. 2009), öfke (Jeffery, vd. 2013), psikolojik zorlanma (Ramchand, vd. 2011) ve görev yerinden memnuniyetsizlik (Mehrazmav, vd. 2015) gibi unsurlara sahip askeri personellerin madde kullanım açısından yüksek riskli olduğu ifade edilmektedir. Bunun yanında askeri deneyimde çatışma görmüş olanların görmeyenlere kıyasla daha yüksek madde kullanım eğiliminde olduğu belirlenmiştir (Meadows, 2018). Madde kullanımına bağlı sonuçlar ise görevde standartların altında hizmet etme (Frone, 2006; Harwood, Zhang, Dall, Olaiya, & Fagan, 2009; Blume, Schmaling, & Russell, 2010; Leon, Harms, & Gilmer, 2018) atletik performansta düşüş (O'Brien & Lyons, 2000), agresyon ve şiddete eğilim (McCarroll, Fan, & Bell, 2009), eşlik eden ruh sağlığı sorunları (Bray et al., 2010; Leardmann et al., 2013), uykusuzluk ve yorgunluk (Roth & Roehrs, 1996; Lamond & Dawson, 1999), artan intihar riski (Bray et al., 2009), askerlikten çıkartılma (Santiago et al., 2010) ve yaralanma (Harris, Bryson, Sun, Blough, & Bradley, 2009; Williams et al., 2012) gibi durumların görüldüğü belirlenmiştir. Yine askeriye içerisinde ortak hareket etme ve birlik olma becerilerine zarar verdiği aktartılmaktadır (Bray, vd. 2009; AFHSC, 2012).

Uluslararası alanyazında konuyla doğrudan ilgili birçok çalışma söz konusu iken Türkiye'de askeriye deneyiminin madde kullanımıyla ilişkisine değinen bir çalışma söz konusu değildir. Bu çalışma, Türkçe literatür açısından bu boşluğu doldurmak yönüyle özgün ve kıymetlidir. Bu yönüyle temelde Türkiye'de askeriye ortamındaki deneyimlerin madde kullanımı ile nasıl ilişkilendiğini anlama çabası olarak yorumlanmalıdır. Bu ilişkiyi açığa çıkartmak ve anlamlandırmak adına çalışma "Zorunlu askerlik deneyimi, madde kullanıcısı bireylerin madde kullanım hikayelerinde nasıl bir yere sahiptir?" sorusu etrafında şekillenmiştir. Askerliğini yapmış madde kullanıcılarının deneyimlerine başvurarak bir kullanıcı olarak askeriye ortamının nasıl algılandığı, askeri sistemin içerdiği kaynak ve ilişkilerin madde kullanıcısı açısından ne ifade ettiği, pratik anlamda ne tür deneyim ve girişimlerin kullanıma yönelik olabildiği anlaşılmaya çalışılmaktadır. Bu sayede, erkekler için zorunlu olan askerlik sürecinin, bağımlılıkla mücadele açısından nasıl kullanılabileceği ve geliştirilebileceği değerlendirilmiştir.

2. Yöntem

Bu çalışmada, askerlik sürecinin madde kullanımıyla nasıl ilişkilendiği anlaşılmaya çalışıldığından nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, ele alınan olgunun "ne kadar" olduğundan ziyade "neden" ve "nasıl" olduğu üzerine odaklanmakta ve derinlemesine incelenen bir veri setini içermektedir (Punch, 2014). Bu nedenle araştırmaya konu olan durumun çokluğu veya sıklığı değil "nasıllığı" üzerine odaklanır. Bu süreçte araştırılan olgu kendi bağlamında ele alınır ve bu bağlamı tecrübe eden kaynak kişi ve materyaller veri setine dâhil edilir (Altunışık ve ark., 2010). Nitel araştırmanın ilgili konuyu derinlemesine inceleme fırsatı ve deneyimden derinlikli veri elde etme fırsatı sunması, bu araştırmada nitel yöntemin tercih edilmesine zemin oluşturmuştur. Nitekim bu çalışmada askerlik ve madde kullanım tecrübesine sahip kaynak katılımcıların kendi deneyim, gözlem ve anlatıları veriye dönüştürülmüştür.

2.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul ilinde ikamet eden, askerlik görevini tamamlamış erkek madde kullanıcıları oluşturmaktadır. Bu süreçte askerlik, 20 yaş üzerindeki her erkek vatandaşın yükümlülüğünde olan bir kamu görevi olarak değerlendirilirken profesyonel meslek olarak icra edilen askerlik faaliyeti araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Dolayısıyla 20 yaş üzerinde erkek olmak, araştırmanın katılımcı grubunun doğal sınırlarını oluşturmuştur. İlk katılımcılara araştırmacıların bağımlılık sahasındaki mesleki ilişkileri aracılığıyla ulaşılmıştır. Kartopu örnekleme yolu ile çalışma grubu genişletilmiştir. İlk çalışma planında 10 katılımcı ile görüşülmesi planlanmasına rağmen veri toplama süreci katılımcılara erişmede zorluk yaşanması ve erişilen kimi katılımcılarla görüşmelerin erteleme/iptal etme gibi gerekçelerle gerçekleştirilememesi nedeniyle 8 katılımcı ile görüşülmüştür. Bu noktada yapılan görüşmelerin, nitel araştırmaların işaret ettiği "veri doygunluğunu" sağladığı düşünüldüğünden çalışma 8 katılımcı ile tamamlanmıştır. Görüşmelerin tümü Ekim 2022 – Kasım 2022 tarihleri arasında, katılımcıların kendi tercih ettikleri kafe ve restoranlarda yapılmıştır. Görüşme notları, APERTA'ya yüklenmiştir.[1]

Araştırma sürecinde görüşülen katılımcılara ilişkin demografik bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmuştur. Buna göre görüşülen katılımcıların tümü erkektir. Yaş aralığı 23-40 aralığında değişmekte iken görüşmecilerin yaş

[1] Erişim bağlantısı: https://doi.org/10.48623/aperta.274330

ortalaması 33,2 olarak belirlenmiştir. Bir katılımcı ise yaş bilgisini paylaşmamıştır. Katılımcıların ilk madde kullanım yaşları ise 15 – 21 yaş aralığında belirlenirken tüm katılımcıların askerlik öncesinde madde kullanımının olduğu anlaşılmıştır. Askerde geçirilen sürelerin de çeşitlilik gösterdiği katılımcı grubunda ortalama askerde bulunma süreleri 13 ay olarak hesaplanmıştır. Askerliğin yapıldığı illerin ise genelde Doğu bölgesi illeri olduğu görülmüştür.

Tablo 1. Kullanıcıların Demografik Bilgileri

Katılımcı Kodu	Yaş	İlk Madde Kullanım Yaşı	Askerlik Süresi	Askerlik Yaptığı Yer
K1	24	15 yaş	6 Ay	Hatay
K2	-	17 yaş	24 Ay	Tunceli
K3	40	17 yaş	18 Ay	Amasya
K4	32	18 yaş	15 Ay	Hakkari
K5	37	16 yaş	15 Ay	Ankara
K6	38	14 yaş	15 Ay	Tunceli
K7	39	19 yaş	6 Ay	Akdeniz Bölgesi
K8	23	21 yaş	6 Ay	Hakkari

2.2. Veri Toplama Süreci

Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu, önceden yapılandırılan ancak araştırmanın akışına bağlı olarak soruların çeşitlenebildiği veya yer değiştirebildiği bir nitel veri toplama aracıdır (Turner, 2010). Bu çalışmada kullanılan form, araştırmacı ekibi tarafından ilgili literatür çerçevesinde geliştirilmiş ve bağımlılık alanında çalışan uzman görüşleri ile desteklenmiştir. Kimi mülakatlar esnasında, yarı yapılandırılmış görüşme formunun odağı kaçırmadan soru sırasında değişiklik yapma, kimi soruları birleştirme veya yeni sorular ekleme gibi avantajları da kullanılmıştır. Bulgularda görüleceği üzere görüşme formu, çeşitli başlıklardaki veri soruşturan bir yapıda iken en temelde "Askerlik süreci madde bağımlılığında hangi boyutlarıyla, nasıl etkili olmaktadır?" sorusuna derinlik cevaplar derlemeyi hedeflemiştir. Görüşmeler, katılımcılarla sağlanan ilk görüşmelerinden ardından katılımcıların uygun oldukları gün ve saatlerde gerçekleştirilmiştir.

2.3. Veri Analizi

Çalışma verileri, betimsel analiz yöntemine göre analiz edilmiştir. Betimsel analiz, görüşme ve gözlem aracılığıyla edinilen verilerin, araştırma sorusu odağında incelenmesi ve yeniden yorumlanarak tematik biçimde okuyucuya sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu amaçla öncelikle elde edilen deşifreler kodlanarak okunmuştur. Belirlenen kodlar, iki araştırmacı tarafından kontrol edilmiştir. Kodlar arasında nihai uyum sağlandığında çalışmanın temaları, alt temaları ve ilgili alınlar belirlenmiştir. Tüm araştırmacıların bu çerçeveyi yeniden kontrol etmesiyle birlikte analiz süreci nihai halini almış ve yorumlama tamamlanmıştır. Bu işlemler sırasında herhangi bir paket veya program kullanılmamış olup Microsoft Office üzerinden aynı dosya üzerinde çalışılmıştır.

2.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmadaki sınırlılıklardan ilki askerlik tecrübesinin zorunlu askerlik süreci ile sınırlandırılmış olmasıdır. Zira profesyonel askerler açısından askeriye ortamı süreklilik arz eden bir yapı olduğundan madde kullanımı ve askeriye ilişkisi açısından bir farklılık arz etmesi muhtemeldir. Bir diğer sınırlılık ise katılımcı grubuna erişimle ilgilidir. Nitekim bu araştırmaya sadece zorunlu askerliğini tamamlayan erkek madde kullanıcısı katılımcılar dahil edilmiştir. Araştırma grubunun yaş ortalamasının 33.2 olması (bir katılımcı yaşını belirtmemiştir) askerliğin tamamlanmış olması şartına bağlı olarak açığa çıkan bir tablo olarak görülebilir. Buna bağlı olarak araştırılan askerlik deneyimi araştırma grubunda görece eski tarihli bir tecrübeye karşılık gelmiştir. Bu durum, veri toplama sürecinde güvenirlilik açısından bir sınırlılık olarak ifade edilmelidir. Son olarak veri analiz sürecinde herhangi bir paket veya programın kullanılmamış olması teknik açıdan bir sınırlılık olarak belirlenmiştir.

3. Bulgular

Madde bağımlılığı açısından askerlik sürecini çeşitli dinamikleriyle araştıran bu çalışmada elde edilen veriler incelenerek 9 tema altında toplanmıştır. Bu temalar ve öne çıkan başlıklar şu şekilde tasnif edilmiştir:

Tablo 2. Bulgular

Tema	Öne Çıkan Başlıklar
Kullanıcıların ve Ailelerinin Gözünden Askerlik Algısı	- Aradan çıkarılması gereken bir dönem - Kurtarıcı olarak görülen bir ortam - Özel karşılığı olan bir yer
Askeriye Ortamında Madde Kullanıcılarına Yönelik Yaklaşım	- Diğer askerlere kıyasla daha esnek görevler verilmesi ve daha fazla serbestlik sağlanması - Kullanıcılara karşı daha anlayışlı davranılması
Kullanıcıların Askeriye Ortamında Sosyalleşmesi	- Kullanıcıların birbirlerini tanımaları - Kullanıcılar olarak birlikte takılma
Kullanıcılar Açısından Askeriyenin Zorlukları	- Temiz kalmak için kullanıcılardan uzak durma mecburiyeti - Askeriye ortamının kullanımı gerçekleştirme açısından içerdiği engeller - Kullanıcı olarak askerlik yapmanın getirdiği zorluklar
Askeriyede Madde Kullanımın Tetikleyici/Kolaylaştırıcı Unsurlar	- Yoğun stres faktörü - İşleyişin zamanla keşfedilmesi - Temel ihtiyaçların karşılanıyor oluşu - Doğu Bölgeleri'nde daha rahat bir ortam olması
İlk/Yeniden Kullanım Alanı Olarak Askerlik	- İlk madde kullanımının olduğu yer - Yeniden kullanıma zemin hazırlayan ortam
Askeriyede Madde Tedarik Etmenin Yolları	- Askeriyedeki görevleri istismar etme - Sivil ziyaretler aracılığı - Çarşı izninde temin - Kışlada yetiştirme
Askeriyede Madde Kullanım Şartları	- Sigaranın maddeyi saklamaya yardımcı rolü - Görev şartlarını suiistimal ederek kullanım alanları oluşturma - Akşamları daha serbest olma
Kullanıcıların Bir Tehdit Unsuru Olarak Algılanması	- Yoksunluk krizi ve madde etkisine bağlı olarak zarar verme riski

3.1. Kullanıcıların Ve Ailelerinin Gözünden Askerlik Algısı

Katılımcıların ifadelerine göre askerlik algısı üç temel yönde kendini göstermiştir: Aradan çıkarılacak bir dönem, kurtarıcı olarak değerlendirilebilecek bir ortam ve kişisel olarak özel karşılığı olan bir yer. Bunlardan ilki olarak aradan çıkarılması gereken bir süreç olmasına ilişkin katılımcılar askerliği kendi yaşam planları açısından tamamlanması gereken bir görev, aşılması gereken bir engel olarak görmektedirler. Buna ilişkin alıntılar şu şekildedir:

"Ya kanka ben askerliğe şöyle, vatan millet falan sevgisi herkesin içinde var ama ben askerliğe askerliğimi bitirmek için gitmek istedim." (K4 - 32)

"Yapmam gereken bir şey. Önümde, önümde olan bir engel." (K8-23)

"Ya hiçbir şey, hiçbir şey, boş. Sadece ne biliyor musun? Yani hemen bitirip gitmem lazım. Hani, hani bu görev mörev değil yani başka bir şey. Çıkması lazım aradan, hani günümü bitiriyor…" (K2 - ?)

Askerlik sürecinin yalnızca katılımcıların kendileri için değil aileleri için de katılımcıların gelecek planlarına geçiş için tamamlamaları gereken bir süreç olarak değerlendirilebildiği, katılımcılar tarafından ifade edilmiştir:

"Onların (ailesi) hani ne mantıkta düşündüğü çok tahmin edemiyorum ama hani bir an önce gidip yuvasına gelip, kavuşup işte onu da evlendirip, çoluk çocuğa karıştırıp önümüzdeki engelleri kaldırmak diye düşünceleri olmuş olabilir" (K3 - 40)

Askeriyenin kurtarıcı bir ortam olarak görülmesiyle ilişkili olarak bağımlılar, madde kullanımını azaltmaya ya da sonlandırmaya yardımcı bir ortam olacağına ilişkin düşüncelerini vurgulamışlardır. Buna göre katılımcılardan K3 ve K6 askere gelmeden önce bu algıya sahip olduklarını ifade ederken K1 ve K5 ailelerinin

de askerlik dönemini bağımlılıktan kurtulmaya yardım edecek bir dönem olarak gördüklerini belirtmektedir. Katılımcı K4 ise askerlik yapmadan önce bu yönde bir algı taşımadığını ancak askerlik sürecinin kullanımını azaltmaya yardımcı bir döneme dönüştüğünü vurgulamıştır. Aslında bu yönüyle teorik olarak askeriyenin kurtarıcılığına ilişkin diğer katılımcılardaki beklentiyi doğrulayan bir deneyim yaşamıştır.

"Askere giderken ben bunu bırakacağım. Bırakmam gerekiyor diye düşünüp hareket ettim'' (K3 - 40)

"Bırakmak için kolaylık olabilir sonuçta bu bir şeydir, kapıdır yani, içmese içmez yani'' (K6 – 40)

"Askere gittin mi nah içer modunda baba büyük ihtimal öyleydi.'' (K1 - 24)

"Ama babam düşünmüştür illaki, ikisi de yani annemle babam ikisi de düşünmüştür bunu. Bu askere giderse kurtulur eder.'' (K5 - 34)

"…Askerlik benim kurtuluşum oldu, sana direkt söylüyorum.'' (K4 - 32)

Son olarak katılımcılar için askerlik süreci manevi ve duygusal değerleri ifade eden özel bir süreç tanımlanmıştır. Bu yönüyle aradan çıkarılması gerekilen bir dönem olmanın tersine özel önem atfedilmesi gerekilen bir süreç olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla bağımlılar açısından askerliğin her iki boyutuna ilişkin algılamaların da bulunduğunu söylemek mümkündür. İlgili katılımcı ifadeleri aşağıdaki gibidir:

"…Bir erkek askere bir defa gidiyor. O ortamı bir defa görecek…'' (K1 - 24)

"Yani herkesin bir kutsalı vardır benim kutsalım kardeşim… Vatanım milletimdir önce yani şey olarak baktığımda ilk etapta benim için dini…'' (K6 - 40)

3.2. Askeriye Ortamında Madde Kullanıcılarına Yönelik Yaklaşım

Kullanıcı beyanları göz önüne alındığında askeriyede kullanıcılara yönelik çeşitli yaklaşımların geliştirildiği anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki kullanıcı askerlerin diğer askerlere kıyasla daha serbest olmaları ve verilen iş ve görevlerde daha esnek ve kolay görevlerin tayin edilmesidir.

"…RDM'ye gidiyor. İşte bağımlı raporu alıyor. Onlara bazı görevler verilemiyor.'' (K7- 39)

"… Onları böyle ayrı nöbet tutturmazlardı, silah vermezlerdi. Hani boşta çok da boş durmasınlar diye böyle saçma sapan işlerle meşgul ederlerdi.'' (K6 - 40)

"…Uyuşturucu içtiğini bilen kişileri genellikle çevreden, askerlerden, nöbetten ee uzak tutuyorlardı ki sıkıntılı bir hale girmesin veya sıkıntılı bir hale sokmasın diye." (K3 - 40).

"Komutanların baskısından çıkıyorsun tamamen. Komutanlar sana daha özel davranıyor. Özel bir askermişsin gibi davranıyor." (K8 – 23)

"… Diye bir çocuk, eroin bağımlısıydı çocuk yataktan çıkmıyordu mesela, ona serbestti her şey.'' (K2 - ?)

Bağımlı olan askerlere yönelik görev ve emirlerdeki farklılığın haricinde komutanların tutumlarında da özel bir yaklaşımın olduğu görülmektedir. Buna göre komutanların bağımlı olan askerlere, diğer askerlere kıyasla daha anlayışlı ve müsamahakâr davrandıkları anlaşılmıştır. Buna göre askeriyenin mevcut yapısı içerisinde kullanıcı askerlerin özel durumlarını göz önünde bulunduran, doğal bir koruyucu tutum geliştirildiği söylenebilir. Bu tutum, aslında bağımlı olan askerlere yönelik yardımcı olma çabasının bir göstergesi olarak yorumlanmıştır:

''Yani kötü davranmadılar. Yani yok sen madde bağımlısısın falan işte seni şey görelim demediler. Yani şimdi şöyle şimdi Allah var komutanlar o konuda böyle insanları ayırmazdı yani hani onları kazanmayı daha çok şey yapardı.'' (K6-40)

"Çok iyi davranıyor. Tahammül seviyeleri çok yüksekti yani ona karşı. Bize karşı değildi ona karşı çok yüksek.'' (K8 -23)

"İyi davranıyorlardı. Hiçbir şey demiyor kanka''(K6-40) (Krize giren bağımlılar için) "Sakinleştirmeye çalışıyor.'' (K4-32)

3.3. Kullanıcıların Askeriye Ortamında Sosyalleşmesi

Araştırmada öne çıkan temalardan bir diğeri askeriye ortamında kullanıcıların birlikte sosyalleşme pratikleri olmuştur. Bu anlamda ilk kez askeriyede karşılaşan kullanıcıların birbirlerini tanıma yolları ve ilişkiyi madde kullanımı üzerinden yürütme eğilimleri dikkat çekici bir noktadır. Bu anlamda kullanıcıların birbirlerini yoksunluk sendromunu çağrıştıran fiziksel semptomlar ve davranışlardan fark ettikleri anlaşılmaktadır. Bu farkındalıkla birlikte kişinin kullanıcı olup olmadığını test edecek biçimde sözel iletişim kanallarının da açıkça geliştiği görülmektedir. Kullanıcıların bu yöndeki becerileri, kullanım kültürünün bir getirisi olarak kendisi gibi olanı fark etme ve anlama açısından iyi bir gözlemci olduklarını göstermektedir:

"Çok böyle ilk böyle uyuşturucu harmanlığında hep böyle agresif olursun. O agresifliği şimdi sen kendinde var. Onda da görüyorsun anladın mı?'' (K1-24)

"…Bir adamın tipinden anlarsın kanka. Adamın böyle gözleri böyle hortlak gibi böyle dişlerini sıkar, çenesini sıkar…'' (K4-32)

"Şimdi konuşma tarzından işte atıyorum duruşundan, bakışından zaten bu işi yapan insanlar birbirini çabuk buluyor abi.'' (K6-40)
"İçen adam zaten illaki anlıyor kanka. Bir şekilde anlıyor. Ya gözünden anlıyor ya kaşından anlıyor ya konuşmandan anlıyor ya hareketinden anlıyor." (K5-34)
"İster istemez ya yemekhanede tanışıyorsun ya bir yerde tanışıyorsun. İllaki konu konuyu açıyor.'' (K5-34)
"İçen adam sorar ya sen hiçbir şey içtin mi?'' (K6-40)
Kullanıcıların askeriye ortamındaki tanışıklıklarının ardından madde kullanımı açısından sivil yaşantıdaki sosyalleşme dinamiklerinin askeriye ortamında da etkin biçimde çalıştığı görülmektedir. Bu yönüyle kullanıcıların birlikte vakit geçirmeleri, madde kullanımını sağlamaya yönelik girişimlere zemin hazırlamaktadır. Birbirlerine maddeyi hatırlatmaları, birbirlerini bu yönde teşvik etmeleri ve ifşa etmemek adına koruma refleksi geliştirmeleri, askeriye ortamındaki kullanıcı sosyalleşmesinin sivil yaşamdaki gibi kullanım kültürünün oluşmasında etken olduğu anlaşılmıştır.
"İki kişi bir araya gelince zaten hemen tek kafa şey nasıl bulalım? Nasıl yaparız? ..." (K6-40)
"...Yani içenlere üç beş etiket etmez, iki üç kişi olur sağlam içerler." (K1- 24)
"...Ondan sonra baktım sarıyorlar dedim ya iyi dedim hadi oturalım biz de dedim." (K5-34)
(Kullanım isteği ile ilgili olarak) "Oldu, nasıl oldu? Çok vardı içen çünkü. '' (K5-34)
"Bak şöyle kötü çevresi kötü devresi olan bir insan satar, içer, kullanır" (K1 -24)
"Üç dört kişi bir araya gelip veya daha fazlası olmamaya çalışıyordu çünkü kalabalık oldu mu sıkıntı olur." (K3-40)
Kullanıcıların askeriye ortamında tanışması ve sosyalleşmesinin ardından kullanıcı olup madde kullanmak istemeyen askerlerin, bu süreçte kullanım davranışıyla mücadeledeki tek seçeneklerin kullanıcılardan uzak kalmak olduğu söylenebilir. Zira askeriye ortamının sınırlı bir alanda olması ve yoğun sosyalleşmeyi içermesi, madde kullanımıyla mücadele eden kullanıcılara baş etme mekanizması olarak "kullanıcılardan sürekli bir kaçış ve uzaklaşma" halinde olmak dışında bir seçenek bırakmamaktadır. Bu süreçte askeriye ortamını, kullanımı sonlandırmak için bir fırsat olarak görmenin de bir motivasyon unsuru olduğu anlaşılmaktadır.
"O çocuk içiyor diye onu dışladım mesela onla takılmıyorum, görüşmüyorum falan.'' (K1-24)
"Gider, gidecekse gider yani çünkü o adamı vermişsin otuz kişiyle bir koğuşa. O otuz kişideki koğuşta altı yedi kişi kullanıyorsa ve bu da zamanında kullanıyorsa gider yani onu onun denetimi de kendisini de tutamaz yani, canı sıkılıyor orada adamın." (K7-39)
"...E ne yapacaksın? Ya kardeşim hazır fırsat. Müptezellerden uzak dur...'' (K6-40)
"...Öyle bir iki sefer onunla ot içtim, ee ondan sonra saldım dedim hani yeter da askere gelmişsin yani boş ver.'' (K1-24)

3.4. Kullanıcılar Açısından Askeriyenin Zorlukları

Askeriye ortamının madde kullanıcıları açısından içerdiği engeller, daha çok askeri sistemin kullanımı zorlaştıran yapısına işaret etmektedir. Yani askeri ortama ilk girildiğinde oluşan yabancılık, ilk dönemde yaşanan acemilik, emir-komuta zincirindeki disiplin ve olası yaptırımların ağırlığı gibi unsurlar, askeri sistemin kullanım önünde oluşturduğu doğal engeller olarak dikkat çekmiştir. Acemilik dönemiyle ilgili olarak yeni bir ortama girmenin getirdiği yabancılık ve ilk kez karşılaşılan yoğun disiplin, askeriyeye alışma sürecindeki kullanıcılar açısından kullanım isteğinin ertelendiğine; diğer yandan istense de kullanımı gerçekleştirmenin pek mümkün olmadığına işaret etmektedir:
"...Gidince de zaten içemedim, içmedim de çünkü o ortama ayak uydur, o ortamı bilmek hani gerekiyor. O gözüm hep askerlikte yani. Ne yapacağım? Aklıma gelmiyordu açıkçası..." (K1-24)
"Madde falan aklımın ucuna bile gelmedi çünkü bir sürecin içine girdim.'' (K5-34)
"Acemiliğini de bulamazsın. Acemiliğinde kafamda elli tane insan var, nereden bulacaksın, üst devrelerin var...'' (K2- ?)
"Ya şöyle o ara hani daha şeysin, acemisin ya ayıkamıyor, şey yapamıyorsun yani korkuyorsun'' (K6-40)
Diğer yandan askeriyenin içerdiği disiplin ve yaptırım ilişkileri de kullanıcılar açısından caydırıcı bir unsura dönüştüğü görülmüştür. Bu anlamda kullanımı gerçekleştirmek için rahat bir zaman diliminin bulunmaması, kullanımın ifşa olması durumunda karşılaşılabilecek yaptırımlar askeriyenin sistemsel açıdan kullanım davranışını zorlaştırdığını göstermektedir.
"...Baskı var istese de zaten içmeyebilir...'' (K6- 40)
"Komutana şikayet bilme kapasitesi de vardı ve hani şey de vardı iyi karşılama mevzusu da vardı. Dövme ihtimali de var yani. Öyle biri. Riski almak istemedim.'' (K8-23)
"Abi yat verince içemez, yani şöyle söyleyeyim yat verdiği zaman içtiğinde patlarsın. Niye patlarsın abi, zaten on beş dakikada bir ya da yarım saatte, bir saatte bir devriye atılır abi.'' (K6-40)

(Askerde kullanımın azalmasıyla ilgili olarak) "Askerdeki ee sıkıntılı, askerdeki o korku, o heyecan, hiçbir şey olmadığı için…'' (K3-40)

Bir madde kullanıcısı olarak askerlik yaparken karşılaşılabilecek zorluklar açısından bakıldığında maddeyi tedarik edememe ve buna bağlı olarak yaşanan yoksunluk krizinin getirdiği zorluklar öne çıkmaktadır. Askeriyenin doğal yapısı içerisinde maddeyi tedarik etmede yaşanan zorluklar kullanıcılar için endişe, kaygı ve korkuyla karışık bir psikolojik duruma karşılık gelirken kullanamama durumuyla birlikte oluşan yoksunluk krizlerinin de kaçınılmaz bir deneyim olduğu anlaşılmaktadır. Yaşanan yoksunlukla birlikte kavga ve tartışmaların eşlik ettiği uyumsuz davranışların, cinnet olarak ifade edilen krizlerin, uyku problemlerinin, askeriyeden kaçma gibi deneyimlerin açığa çıktığı ifade edilmiştir.

"Yani işte maddeye ulaşamaması onun için zor olur." (K6-40)

"Gelen giden olmuyor, kargosu (maddeyi getiren) falan da gelmiyor. Ondan sonra böyle cinnet geçirdi işte (bağımlı bir asker hakkında)…'' (K4 - 32)

"Üç ay ben geceleri uyuyamadım." (K3 - 40)

"…Oraya adapte olamaz, kavga etmeye başlar, sıkıntı çıkartmaya başlar, sinir yapabilir üstünde. Her ne kadar bağımlı olmasa da bir geçmişi var illaki bununla alakalı canı istediği zaman eğer ulaşamazsa belki bu benim için de yani öyle olabilirdi.'' (K5 - 34)

"…Onun haricinde acaba bulamasam kendime bir zarar verir miyim? Bulamazsam acaba kendime bir problem yaratır mıyım diye çok korkuya girdiğim günler oldu…" (K3 - 40)

"Yani adam diyor ki ben diyor bunu bir içmeden de yaşayamam diyor. Benim de buradan kaçmam lazım diyor. Öyle söylüyordu. 2-3 kişi zaten şey firar etti.'' (K4 - 32)

Bunların yanında madde kullanım davranışı gerçekleştirildikten sonra birtakım sorunların ortaya çıkması, askeriye ortamında madde kullanımını zorlaştıran bir husus olarak öne çıkmıştır. Nihai olarak hedeflenen kullanım davranışı sergilense dahi askeriyede olmaya bağlı olarak sorumlulukları yerine getirememe ve cezai yaptırımlar, kullanıcı olarak askeriyede geçen sürecin bir olumsuzluğu olarak dikkat çekmiştir:

"Uyuşturucunun verdiği etkiyle yapacakları işlerini yapamadılar, ceza aldılar. On sekiz ay, on beş ay olan askerliklerini yirmi aya, yirmi beş aya çıkartanlar oldu. (Yakalandığı için).'' (K3 - 40)

"… Bunun (esrar) bile kullanılmasının çok tehlikeli olacağını düşünüyorum çünkü çok daha fazla düşünceli hale geleceksin ee olan olayları çok abartma ve büyütme ihtimalin var, kafaya takma ihtimalin var. Zaten kafayı takarsan asla ondan kopamayabilirsin." (K7- 39)

3.5. Askeriyede Madde Kullanımını Tetikleyici/Kolaylaştırıcı Unsurlar

Askeriye ortamında madde kullanımını zorlaştıran unsurların yanında askeriyedeki kimi dinamiklerin madde kullanımı açısından tetikleyici ya da kolaylaştırıcı bir niteliğe erişebileceği de öne çıkan bir tema olmuştur. Bu anlamda ilk olarak askeriye ortamının içerdiği doğal baskı ve stres faktörlerinin kullanıcıları madde kullanımına iten bir faktör olarak algılanabildiği anlaşılmıştır.

"Darlandım ya dedim ne yapayım acaba dedim ufaktan dedim bir şey yok mu? Hani arayış içine giriyorsun." (K6 - 40)

"Aradığım noktalar çok oldu böyle bazen baskı altında hissettiğim için." (K8-23)

"Çok stres, bu sefer çok isteğe getirebiliyor.'' (K3 - 40)

Konuyla ilgili olarak katılımcılardan K4 -32 askeri ortamın neden olduğu strese karşın izin kullandığını ve izin süresince rahatlamak için sivil hayattaki kullanıcı arkadaşları ile görüşerek madde kullandığını belirtmiştir:

"Kısa bir zamanda izin kullandım zaten biraz daraldım psikolojim bozuldu. Alışamadım ortama…Takılacağım işte. Kafa yakalayacağım." (K4 – 32)

Diğer yandan askeri ortam içerisinde erler arası hiyerarşide ezilmeme ve üstünlük kurma aracı olarak madde kullanımının gerçekleşebildiği aktarılmaktadır. Kullanıcı olmanın çağrıştırdığı "tehlikeli" biri olma profili, madde kullanım aracılığıyla askerlerin kendi arasında hiyerarşi sağlayan bir unsura dönüşmektedir:

"Kendisiyle yaşıt hiyerarşi içerisinde ve aynı zamanda sürekli bir otorite kavgası içerisinde olacağı bir ortamın içerisinde olmuş olması, kendisini ispatlayacak, tuhaf yani hiçbir şey yok." (K7 – 39)

"…Çocukla konuşuyoruz. Başkan hani sen nasıl oldun bu iş falan? İşte ben izinliyim. Ne izni? Hayırdır? Ne? Ya ben sıkıntılıyım falan diyor böyle. Abi bildiğin söylüyor yani ben uyuşturucu içiyorum, ben uğraşamam, hepsini vururum, keserim moduna giriyor…'' (K1 - 24)

Askerlikte acemilik döneminin tamamlanmasıyla birlikte usta birliği ile daha tecrübeli bir konumuna geçildiği ve bu süreçte sistem ve ilişkilerin tanındığı anlaşılmaktadır. Bu süreç, başlangıçta neden olan kaygı ve çekincelerin ortadan kalkmasına ve kullanıcı askerlerin kullanım davranışıyla ilgili olarak daha cesur davranmalarına zemin hazırlamaktadır. Üst devre olmanın getirdiği özgüven ve statüyle birlikte sistem işleyişindeki belirsizliğin azalması, kullanıcıların bu yöndeki cesaretini arttıran bir unsura dönüşmektedir:

"Yani üst devre olunca artık yolları öğreniyorsun nereden sokarsın, nasıl sokarsın, işte kargoyla mı getirtirsin, arkadaşınla mı izne gidene söylersin, oradan bir şekilde öyle böyle bir şekilde" (K6 – 40)
"Usta birliğine gittik, 3. Haftası ben şeye çıktım'' ''çarşı iznine çıktık, ilk çıktığım çarşıda gittim, rahatça buldum, aldım'' (K5 - 34)
Kullanım davranışı açısından doğu illerinde askerlik yapmanın batı illerine kıyasla daha uygun bir zemin oluşturması da önemli bir dinamik olarak belirlenmiştir. Doğu bölgesinde askerlik yapmanın zorluğuna ilişkin atıfla askerlerin üzerindeki baskıyı hafifletmek amacıyla ast-üst ilişkisinin daha esnek olması ve bölgesel olarak maddeye ulaşımın daha kolay olması, doğu bölgesinde yapılan askerlik süresince madde kullanımı açısından kolaylaştırıcı unsurların, batı illerine kıyasla daha belirgin olduğunu göstermektedir:
"Doğu'da basit ya. Doğu'da çok kolay oluyor orada." (K2 - ?)
"Zaten doğuda yapan askerleri söylemiyorum. Onlar zaten içinde. Hani böyle dalından kopartıp içerler yani." (K5 - 34)
"Eskiden duydum. Onlar batıdakilerden daha kendilerini az stres altında hissediyorlardı." (K7 – 39)
Askeriye ortamının madde kullanımı açısından kolaylaştırıcı bir zemin sunmasındaki bir diğer dinamik ise askerlerin temel ihtiyaçlarının ücretsiz karşılanıyor olması olarak ifade edilmiştir. Kullanıcılar sivil yaşantılarında temel ihtiyaçlarıyla ilgili bir gündemi de takip etmek zorunda kalırken askeriye ortamında kullanım davranışı ve madde arayışıyla daha rahat ve geniş vakitli olarak meşgul olabilmektedirler. Bu durum da madde kullanımı açısından zamanla kolaylaştırıcı bir dinamiğe evrilebilmektedir:
"Ha rahatlığına bakarsan lan ekmek isteyen yok, su isteyen yok, çalış diyen yok. Yani baktığın zaman onun bir rahatlığı var'' (K6 – 40)

3.6. İlk/Yeniden Kullanım Alanı Olarak Askerlik Ortamı

Askeriye ortamının madde kullanımıyla ilişkili boyutlarından bir diğeri, askeri ortamdaki çeşitlilikle birlikte hali hazırda kullanıcı olan bireylerin kullanım açısından yeniden aktif bir davranış içine girmeleridir. Bu açıdan askerlik ortamının aktif kullanımı olmayan ya da kullanıma ara vermek/son vermek isteyen bağımlılar için risk içeren bir boyutunun olabildiği görülmektedir. Nitekim katılımcılar bırakmış oldukları maddeyi askerde yeniden kullandıklarını, yeni maddeleri öğrenip denediklerini ya da başka örnekler üzerinden askerdeyken ilk madde kullanımına başlanabildiğini ifade etmişlerdir:
"Bilmiyorum ama askerde başlayanları da duydum ben ya" (K7- 39)
"Ondan sonra abi esrarı bıraktım bir ara, sonra askerde işte kullandım." (K6 - 40)
"Yani şöyle olur hiç içmeyip de askerde içen de olabilir." (K5 - 34)
"... Bir kere bali getirmişler. Bir kere dedim lan bir balinin tadına bakayım dedim. Bayağıdır dedim içmiyordum" (K6 - 40)
"Ben sadece cigara kullanıyordum. Ondan sonra ben orada bir tane pembe kokain gördüm...Hayatımda ilk defa orada gördüm." (K2 - ?)

3.7. Askeriyede Madde Tedarik Etme Yolları

Askeriye ortamında maddenin tedarik edilmesiyle ilgili bakıldığında askeri ortamda üstlenilen görevin kötüye kullanımı, dışarıdan sivil ziyaretçi aracılığı, yasal izin alıp dışardan temin etme ve kışlada yetiştirme gibi yöntemlerin öne çıktığı görülmüştür. Görevin kötüye kullanımıyla ilgili olarak askerlerin, askeriye içerisinde üstlendikleri yemekhaneci, bulaşıkçı, şoför gibi görevlerde ya da nöbetçi oldukları sürede sahip oldukları imkanları istismar ederek askeriye dışıyla temas kurdukları ve bu sayede madde teminini gerçekleştirdikleri aktarılmıştır. Diğer yandan ziyarete gelen misafirler aracılığıyla ya da çarşı izninden dönüşte maddenin kışlaya girişinin sağlandığı anlaşılmaktadır.
"Askeriyeye yemek getiren araçlarla gelebiliyordu. O şartlarda arabayı kullanan kişiler dışarıda ee şey çarşı iznindeyken anlaştığı, konuştuğu kişilerle buluşup veya belli bir yere koyup oradan onun gidip alması gibi şeylerde alım sağlayabiliyorlardı." (K3 - 40)
"Tedarik edebileceğime çok inanıyordum çünkü niye inanıyordum? Ben askerde ambülans şoförüydüm, benim bir ayağım dışarıdaydı. Sivillerle çok içli dışlıydım, benim bu konuda bulabilme şeyim çok yüksekti..." (K3 – 40)
"... Düşüncem o çocuğun ee üst devrelerden bir yardım alıyordu ya da nöbetçilerden yardım alıyordu diye çünkü nöbeti tutan da er" (K1 – 24)
"Benim İstanbul'dan ziyaretime arkadaşım geldi, gelirken bana böyle bir yedi sekiz tane ekstazi getirmişti." (K5 - 34)
"Gidiyordu işte iki gün izni kullanıyor gidiyor geliyor. İşte yüklü alıyor mesela geliyor bitiyor bir daha diyor komutanım anam hasta iki gün daha izin gidiyor bu sefer yine alıp geliyor yettiriyordu kendine." (K1 – 24)

Temin sürecinde maddenin gizlenmesi hususu da çeşitli yöntemleri içeren, ilgi çekici bir nokta olmuştur. Bu anlamda maddelerin fiziksel olarak küçük boyutta olması gizlenmesi konusunda bir avantaj sağlarken kapalı bir paketle, tatlı ve ayakkabı içine gizleme gibi yöntemlerle kışlaya sokulduğu aktarılmıştır. Bu süreçte kullanıcıların devre arkadaşları nöbetlerinde onlar lehine bir inisiyatif kullanarak yardımcı olurken, kimi zaman içeriye soktukları paketin ne olduğuyla ilgili bilgi sahibi olmadan bunu yaptıkları durumların da oluşabildiği ifade edilmiştir:

"Bu uyuşturucuyu telefon melefon sanıp sokuyorlar işte ya da kuleler var mesela kapı girişi değil de kuleler var mesela büyük böyle duvar. O duvarda nöbet tutan yine senin devren ona diyorsun kanka ben sana hani bir paket atacağım işte yok çiğ köfteydi, yok bilmem neydi" (K1-24)

"Nasıl sokuyor? İşte tatlının içinde koyuyor… Dilleri vardı ayakkabının mesela onun içini kesip abi, onun içine şey yapıp, koyup ayakkabıyla posta ettiklerini gördüm mesela." (K6 - 40)

"…Cebimde ya da ayakkabının içinde işte sonrasında esrar sokacaksam…" (K5 - 34)

Maddeyi dışardan tedarik etmenin yanında kışla içindeki kör noktalarda gizlice yetiştirildiğine ilişkin söylemler de dikkat çekmiştir. Bu konuda K4'ün ifadeleri açıklayıcı olurken, sunduğu örneğin doğu ilinden olması, önceki başlıklarda ifade edilen doğu illerinde nispeten rahat bir ortamın olmasına ilişkin kanaati de güçlendirmiştir:

"Adam kendi bile daha Hakkâri'de yetiştiriyordu yani…Anlamıyon ki kanka. Komutan, çalılıkların içinde yapmış adam. Nereden anlıcan?" (K4 - 32)

3.8. Askeriyede Madde Kullanım Şartları

Bir şekilde temin edilen maddenin askeriye ortamındaki kullanım süreciyle ilgili olarak belirli şartların oluşması söz konusu olmaktadır. Nitekim askeriye ortamı, disiplin ve kontrol mekanizmasının etkin olduğu bir ortam olarak kullanım şartlarının oluşturulması için de özel bir çabayı gerekli kılmaktadır. Bu anlamda kullanıcı askerlerin, askeriye ortamında atandıkları görevlerde sahip oldukları imkanları kullanarak madde kullanımını gerçekleştirebildikleri anlaşılmıştır. Bu açıdan yemekhane, çamaşırhane, gazino, kantin, koğuş, depo gibi alanlarda görevli olmanın kullanım için avantaj teşkil ettiği anlaşılmaktadır.

"Askeriyede gruplar var, yani işte kimisi kazancı olur kimisi yemekhanede olur kimisi çamaşırhanede olur, işte kimisi gazinoda olur, kimisi kantinde olur. Şimdi ben mesela bu görevlilerin içerisinde bir de uyuşturucu kullanan varsa yaşadı abi. O adam kesin yaşadı." (K1 - 24).

"Nöbette içiyor kanka. Depoda içiyor." (K4 - 32)

"Adam koğuşçu mesela. Koğuşta şimdi gün içinde bizim koğuşa girmemiz yasak. O adam koğuşta işte camda falan içiyor. Takılıyor yani." (K1 - 24)

Kullanım mekanlarının haricinde kullanıma uygun zamanlar ve maddeyi gizleme yolu ile kullanım yöntemleri de bu aşamada önem arz eden unsurlar olmuştur. Bu anlamda askeriye içinde serbest olan sigaranın maddeyi gizlemeye yardımcı bir unsur olarak kullanıldığı anlaşılmakla birlikte, askerlerin daha serbest oldukları akşam saatlerinde, genellikle açık alanlarda, madde kullanımın daha kolay gerçekleştirilebildiği anlaşılmıştır:

"Efendime söyleyeyim işte normal sigaranın içine koyuyor içiyor anlamasın diye komutanlar." (K4 - 32)

"Yani büyük ihtimalle koğuşta içiliyordu. Yani şöyle yani herkes yattıktan sonra koğuşun belli bir köşesinde belki içiliyordu" (K6 - 40)

"…Akşam altıdan sonra ee herkes koğuşlarına, herkes bahçesine geçtiği için denetleme, komutan gezisi, bunlar çok fazla olmadığı için de her yerde içilebiliyordu ama genellikle açık alanda içmeyi tercih ediyorlardı ki koku veya başka bir şey gelmesin diye." (K3 - 40)

3.9. Kullanıcıların Bir Tehdit Unsuru Olarak Algılanması

Kullanıcıların askeriye ortamında bir tehdit unsuru olarak algılanmaları, kullanıcılara, askeriye ortamında gelişen özel bir tutum olarak belirlenmiştir. Bu açıdan kullanıcı askerlerin yoksunluk dönemleri, kriz anları, maddeye bağlı psikotik davranışların açığa çıkması gibi şartlara bağlı olarak hem kendilerine hem de çevrelerine zarar vermeye ilişkin risklerinin önemli bir endişe unsuru olduğu görülmüştür. Bu noktada özellikle askeriye ortamındaki silah kullanımının bu krizlere bağlı olarak ölüm gibi ağır sonuçlar ortaya çıkarabileceğinden sivil yaşamda da karşılaşılabilecek bu endişeyi bir tehdit düzeyine çıkardığı söylenebilir:

"… Uyuşturucu bulamadığı için ee ondan dolayı psikolojik baskıya girdiği için sağa sola ateş etmişti…" (K3 - 40)

"…Ondan sonra metamfetamin var, met diye geçiyor, diyorum ya mesela bir tane o meti bir tane askerin kullanması demek o kadar tehlikeli bir şey ki gece uyurken bütün arkadaşlarını tarayabilir adam." (K5 - 34).

"…Şimdi krize girse gecenin üçünde askeriyede kim ne yapacak o çocuğa. Başkasına zarar verebilir ee şimdi kimsenin haberi olmaz orada sonuçta hadi diyelim doğuya gitti. Bunların elinde silah…Silah dolu oluyor bunların anladın mı? Kafası eser kendine sıkar. Başkasına sıkar, komutanına sıkar." (K5 - 34)

"Uyuşturucu içiyor, biriyle kavga ediyor, bıçaklıyor onu. Hem uyuşturucudan hem askeriyede adam yaralamadan, hapse giriyor." (K1 - 24)
"Şimdi bu adamın orada nöbette halüsinasyon görüp böyle nöbet arkadaşına sıktığını düşünebilir misin?" (K5 - 34)

4. Tartışma

Bu araştırmada madde kullanıcılarının askerlik deneyimlerine dayanarak askeriye ortamının madde kullanımıyla nasıl ilişkilendiği araştırılmıştır. Bu anlamda veriler askerlik algısı, askeriye ortamında kullanıcıların sosyalleşme örüntüleri, bu örüntüler bağlamında kullanım davranışının nasıl şekillendiği, askeriyeye özgü dinamikler çerçevesinde kullanımın nasıl etkilendiği, maddenin nasıl temin edildiği ve kullanımın ne gibi sonuçlar içerdiği genel hatlarıyla açığa çıkartılmıştır.

Askerlik sürecinin toplumsal/hukuki açıdan bir zorunluluk olması, kullanıcıların bu süreçle ilişkisini kaçınılmaz kılmaktadır. Askerlik algılarına ilişkin görüşlerde askerlik hizmeti bu zorunluluğu içeren bir zaman dilimi olmanın yanı sıra kullanımın sonlanmasına ilişkin bir fırsat dönemi olarak görülmüştür. Bu durum, bağımlılığın zorlayıcı doğasına ilişkin bir işaret olarak kabul edilebilmektedir. Zira bağımlılıkla birlikte kişiler kompülsif davranış örüntüleri sergilerken (Ögel, 2010) bu davranışların sonlamasında ve bağımlılık tedavisinde zorunluluk ve yaptırıma ilişkin tartışmalar mevcuttur. Askerliğin içerdiği emir-komuta-ceza disiplini içinde kullanıcılar askerliği bir fırsat dönemi olarak tanımlarken, aslında kullanımı sonlandırma noktasında zorunlu bir yaklaşıma ihtiyaç duyduklarına ilişkin bir çıktıyı da işaret etmişlerdir. Teorik açıdan askerliğe ilişkin bu yöndeki algıya karşın olarak pratikte askerlik sürecinin içerdiği disiplin ve stres kullanıma başlangıç noktasında bir etki oluşturabilmektedir. Gençlik döneminde bireylerin yaşadığı kargaşa ve belirsiz hâli, zorunlu askerlik koşullarında birey için daha baskın bir hâle gelebilmekte ve bu süreçte askerliğe uyumu zorlaşabilmektedir (Özgün, 2017). Bu bağlamda askeriye içerisinde sıkı denetim sisteminin kullanım davranışının engellenmesi konusunda işlevsel olunduğu bilinse de (Bray ve ark., 2010) oluşan baskıcı ve stresli ortam kullanıcılar açısından yeni madde kullanım davranışlarının geliştirilmesine ya da mevcut kullanımın davranışının yoğunlaştırılmasına zemin hazırlayabilmektedir (Danışmaz Sevin, 2017; London ve ark., 2017; Semerci ve ark., 2022; Çevik, 2021; Sanal Özcan, 2022). Bray ve arkadaşları (1999) erkek askeri personellerde kışla ortamındaki stresin madde kullanımını yordadığını ifade ederken bir diğer çalışmalarında (Bray ve ark., 1999a) stres düzeyi yüksek olan askerlerde alkol ve madde kullanım olasılığının daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Yine Federman ve arkadaşları (2000) ve Hallam (2008) askerlik ortamında yaşanan stresle baş etmek amacıyla madde kullanımına yönelimin bulunduğunu ifade etmektedirler. Çalışmamızda da özellikle stres ve disipline bağlı olarak katılımcıların askerlik sürecinde kullanım davranışını yoğunlaştırabildiği ve yeni maddeleri öğrenerek deneyebildikleri anlaşılmıştır. Dolayısıyla askerlik süreci içerdiği disiplin ve ceza sistematiği açısından kullanımı sonlandırmak için bir fırsat olarak görülmesinin yanı sıra pratik süreçte oluşturduğu stres ve baskı neticesinde kullanım davranışını arttığı ve çeşitlendiği bir dönem olarak da tecrübe edilmektedir.

Askeri hiyerarşi içerisinde rütbeli komutanların bağımlıların kullanım davranışlarına ilişkin zorluklarını dikkate alan tutum ve davranışları, kullanım isteğine bağlı kimi zorlukları tolere etmektedir. Komutanların kullanıcılara ilişkin sabırlı ve destekleyici yaklaşımı, kullanıcı askerlerin yaşadıkları zorlukları aşmasına yönelik bir katkı olarak değerlendirilmektedir. İlgili çalışmasında Sanal Özcan (2022) da bu konuda rütbeli komutanların ılımlı ve destekleyici yaklaşımı sonrasında tedaviye katılan bağımlı askerlerin varlığından söz etmektedir. Ancak askeriye ortamının sosyal dinamikleri göz önüne alındığında güçlü sosyalleşme örüntülerinin kullanıcılar açısından bir risk teşkil ettiği anlaşılmıştır. Bucher (2012) askerlikteki sosyal öğrenme ortamının madde kullanımına yönelmede etkili olabildiğini ifade ederken Semerci ve arkadaşları (2022) birlikte bulunmanın madde temin ve kullanımında bir avantaj olduğunu ve bunun da riski arttırdığını ifade etmektedirler. Yine askeriye ortamındaki kullanıcı birlikteliği maddenin nasıl tedarik edileceğini, hangi yollarda kullanılacağını, hangi amaçla ve ne zaman kullanılacağını, güvenli kullanımın nasıl olacağı yönünde birbirleri arasında destekleyici bir ağın geliştirilmesi açısından risk teşkil etmektedir (Akers ve Lee, 1996; Cooper ve ark., 2009; Peralta ve Steele, 2010). Çalışmamızda ulaşılan verilerde de özellikle madde tedariğinde ve güvenli kullanım alanı oluşturmada nöbetçi, bulaşıkçı, yemekhaneci, şoför olma gibi görevlerin istismarı üzerinden bir destek mekanizmasının kurulabildiği anlaşılmıştır. Bu noktada askerliğin yapıldığı bölgeye ilişkin ayırıcı bir hususun da varlığı dikkat çekmiştir. Özellikle doğu bölgesinde yapılan askerlik sürecinde madde tedarik ve tüketimi noktasında ilişkilerin daha hızlı, esnek ve kolay kurulabildiği anlaşılmıştır. Bu konuda Labbate ve Snow (1992), Federman ve ark., (2000) ve Danışmaz Sevin (2017) askerlik yapılan bölgenin yapısına ve askerlerin bölgede bulunma amacına göre stres düzeyinin artması, maddenin kaynağına bölgesel yakınlık, disiplin ilişkilerinin esnetilebilmesi gibi unsurlar neticesinde madde temin ve kullanımında daha rahat bir ortamın oluşabildiğini aktarmaktadırlar.

Askeriye ortamında madde kullanımının olası sonuçları, dikkat çekici bir diğer noktadır. Kullanıcılar askerde yoksunluk krizi yaşamaları, psikotik davranış sergilemeleri ve buna bağlı olarak davranış sorumluluğunu kaybetmeleri neticesinde askeri düzen içerisinde bir tehdit unsuru haline gelmekte ve yaptırımla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu konudaki çalışmalara bakıldığında Özden (1987), Bilici ve arkadaşları (2012) ve Şahiner ve arkadaşları (2022) kullanıcıların maddeyle ilişkili olarak askeri disiplin cezaları aldıklarını bildirmektedirler. Yine Federman ve arkadaşları (2000) kullanım davranışının askeri sorumlulukların aksatılmasında ve askeri düzen içinde kullanıcıyı bir güvenlik riskine dönüşmesinde etkili olduğunu aktarmaktadırlar. Bu noktada askerlerin zimmetinde olan silahın kullanımı noktasında bir riskin açığa çıktığı da görülmektedir. Nitekim kullanıma bağlı olarak riskli ve plansız eylemlerde bulunma eğilimi (Beyazyürek ve Şatır, 2000) göz önüne alındığında kullanıcıların yaralama ve ölüme sebebiyet verecek davranışlar açısından özel bir risk teşkil ettiği anlaşılmakla birlikte kendileri için de yaralanma (Harris, Bryson, Sun, Blough, & Bradley, 2009; Williams et al., 2012) ve intihar riski taşımaları (Bray et al., 2009) da söz konusudur.

Tüm bu tartışmalar çerçevesinde madde bağımlılığı açısından askerliğin özel bir dönem olduğu anlaşılmaktadır. Zorunlu bir kamu görevi olması, yoğun olarak gençlerle ilişkili olması ve incelenen boyutlarıyla kullanım davranışının başlaması, arttırılması veya sonlanması noktasında özgün dinamikleri içermesi nedeniyle madde bağımlılığı açısından ayırıcı bir noktaya tekabül etmektedir. Bu noktada başlangıçta ifade edilen "Zorunlu askerlik deneyimi, madde kullanıcısı bireylerin madde kullanım hikayelerinde nasıl bir yere sahiptir?" sorusu anlamlı bir karşılık kazanmıştır. Nitekim zorunlu askerlik sürecinin Türkiye'de erkek bir madde kullanıcısının bağımlılık hikayesinde ihmal edilemeyecek bir etki içerebildiği görülmüştür. Bu noktada askerlik sürecinin Türkiye'de bağımlılıkla mücadele çalışmalarında ve tedavi programlarında bireyin bağımlılık hikayesindeki karşılığını spesifik olarak incelemek önem arz etmektedir. Çalışma diğer yandan madde bağımlılığı ile mücadele politikaları açısından da gençlere ilişkin önleyici ve tedavi edici hizmetlerin ulaştırılmasında silahlı kuvvetlerin de bir araç olabileceği fikrini ortaya çıkartmıştır. Bu yönüyle birey ve toplum odaklı önleme programlarının geliştirilmesi açısından yeni perspektif sunmaktadır. Askerliğin ve askeri sistemin doğasına uygun olarak konuyla ilgili ileri araştırmaların planlanarak bu konuda yeni yol ve yöntemlerin keşfedilmesi, bağımlılıkla mücadelenin genişletilmesi adına önemli bir katkı olacaktır.

Kaynaklar

Akers, R. L. and Lee, G. (1996). A Longitudinal Test Of Social Learning Theory: Adolescent Smoking. Journal Of Drug İssues, 26(2), 317-343. https://doi.org/10.1177/002204269602600203

Aktürk, İ. (2021). Madde Bağımlısı Bireylerin Ailelerinde Babanın Temsili ve Konumu Üzerine Nitel Bir Araştırma. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2010). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı (6. Baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Ames, G. M., Duke, M. R., Moore, R. S. and Cunradi, C. B. (2009). The impact of occupational culture on drinking behavior of young adults in the US Navy. Journal of Mixed Methods Research, 3(2), 129-150. https://doi.org/10.1177/1558689808328534

Armed Forces Health Surveillance Center (AFHSC. (2012). Surveillance snapshot: Recurrent medical encounters associated with alcohol abuse-related diagnostic codes, active component, US Armed Forces, 2001-2010. *MSMR*, 19(2), 23.

Askerlik Kanunu. (1927). T.C. Resmi Gazete (631 – 635, 17 Temmuz 1927).

Barutçu, A. (2013). Türkiye'de Erkeklik İnşasının Bedensel ve Toplumsal Aşamaları. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara.

Bebarta, V. S., Ramirez, S. and Varney, S. M. (2012). Spice: a new "legal" herbal mixture abused by young active duty military personnel. Substance abuse, 33(2), 191-194. https://doi.org/10.1080/08897077.2011.637610

Berry-Cabán, C. S., Ee, J., Ingram, V., Berry, C. E. and Kim, E. H. (2013). Synthetic cannabinoid overdose in a 20-year-old male US soldier. Substance abuse, 34(1), 70-72. https://doi.org/10.1080/08897077.2012.677754

Berry-Cabán, C. S., Kleinschmidt, P. E., Rao, D. S., & Jenkins, J. (2012). Synthetic cannabinoid and cathinone use among US soldiers. U.S. Army Medical Department journal, 19–24.

Beyazyürek, M. ve Şatır, T. T. (2000). Madde kullanım bozuklukları. Psikiyatri Dünyası, 4(2), 50-56.

Bilici, R., Karakaş Uğurlu, G., Tufan, E., Güven, T. ve Uğurlu, M. (2012). Bir bağımlılık merkezinde yatarak tedavi gören hastaların sosyodemografik özellikleri. Fırat Tıp Dergisi, 17(4), 223-227.

Blume, A. W., Schmaling, K. B., & Russell, M. L. (2010). Stress and alcohol use among soldiers assessed at mobilization and demobilization. *Military Medicine*, 175, 400–404.

Branstetter, S. A., Low, S. and Furman, W. (2011). The influence of parents and friends on adolescent substance use: A multidimensional approach. Journal of substance use, 16(2), 150-160. https://doi.org/10.3109/14659891.2010.519421

Bray, R. M., Fairbank, J. A. and Marsden, M. E. (1999). Stress and substance use among military women and men. The American journal of drug and alcohol abuse, 25(2), 239-256. https://doi.org/10.1081/ADA-100101858

Bray, R. M., Fairbank, J. A. and Marsden, M. E. (1999a). Stress and substance use among military women and men. The American journal of drug and alcohol abuse, 25(2), 239-256. https://doi.org/10.1081/ADA-100101858

Bray, R. M., Pemberton, M. R., Hourani, L. L., Witt, M., Olmsted, K. R., & Brown, J. M. (2009). 2008 Department of Defense survey of health related behaviors among active duty military personnel. Report prepared for TRICARE Management Activity, *Office of the Assistant Secretary of Defense (Health Affairs) and US Coast Guard*.

Bray, R. M., Pemberton, M. R., Hourani, L. L., Witt, M., Rae Olmsted, K. L., Brown, J. M., ... Bradshaw, M. (2009). *2008 Department of defense survey of health related behaviors among active duty military personnel. (RTI/10940-FR)* . Research Triangle Park, NC: Research Triangle Institute.

Bray, R. M., Pemberton, M. R., Lane, M. E., Hourani, L. L., Mattiko, M. J., & Babeu, L. A. (2010). Substance use and mental health trends among U.S. military active duty personnel: Key findings from the 2008 DoD health behavior survey. *Military Medicine*, 175, 390–399. doi:10.7205/ MILMED-D-09-00132

Bray, R. M., Pemberton, M. R., Lane, M. E., Hourani, L. L., Mattiko, M. J. and Babeu, L. A. (2010). Substance use and mental health trends among US military active duty personnel: key findings from the 2008 DoD Health Behavior Survey. Military medicine, 175(6), 390-399. https://doi.org/10.7205/MILMED-D-09-00132

Buchanan, J. (2004). Missing Links? Problem Drug Use and Social Exclusion. *The Journal of Community and Criminal Justice*. 51, 387-397. https://doi.org/10.1177/0264550504048246

Bucher, J. (2012). Soldiering with substance: substance and steroid use among military personnel. *Journal of drug education*, *42*(3), 267-292. https://doi.org/10.2190/DE.42.3.b

Coggans, N. and McKellar, S. (1994). Drug use amongst peers: peer pressure or peer preference?. *Drugs: education, prevention and policy*, *1*(1), 15-26. https://doi.org/10.3109/09687639409028532

Cooper, K., May, D., Soderstrom, I. and Jarjoura, G. R. (2009). Examining theoretical predictors of substance use among a sample of incarcerated youth. *Journal of Offender Rehabilitation*, *48*(8), 669-695. https://doi.org/10.1080/10509670903287675

Cüceler, S., Yılmaz, M. ve Türkleş, S. (2022). Madde Bağımlısı Bireylerin Yaşadığı Psikososyal Sorunlar, Uygulanan Kanıt Temelli Müdahaleler ve Hemşireliğin Rolü. *Bağımlılık Dergisi*, *23*(1), 105-110. https://doi.org/10.51982/bagimli.958710

Czermainski, F. R., Lopes, F. M., Ornell, F., Pinto Guimarães, L. S., Von Diemen, L., Kessler, F. and Martins de Almeida, R. M. (2020). Concurrent use of alcohol and crack cocaine is associated with high levels of anger and liability to aggression. *Substance Use & Misuse*, *55*(10), 1660-1666. https://doi.org/10.1080/10826084.2020.1756850

Çevik M. (2021). *Madde Bağımlılığı ile Mücadelede İnanç Temelli Yaklaşım*. (Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Elazığ.

Danışmaz Sevin, M. (2017). İkinci Kez AMATEM'de Tedavi Gören Madde Bağımlılarının Madde Kullanımına İlişkin Yaşam Deneyimleri. *Addicta*, 6(3), 691-716.

Demuth, S. and Brown, S. L. (2004). Family structure, family processes, and adolescent delinquency: The significance of parental absence versus parental gender. *Journal of research in crime and delinquency*, *41*(1), 58-81. https://doi.org/10.1177/0022427803256236

Federman, E. B., Bray, R. M. and Kroutil, L. A. (2000). Relationships between substance use and recent deployments among women and men in the military. *Military Psychology*, *12*(3), 205-220. https://doi.org/10.1207/S15327876MP1203_3

Ferrier-Auerbach, A. G., Kehle, S. M., Erbes, C. R., Arbisi, P. A., Thuras, P., & Polusny, M. A. (2009). Predictors of alcohol use prior to deployment in national guard soldiers. *Addictive Behaviors*, 34, 625–631. doi:10.1016/j.addbeh.2009.03.027

Frone, M. R. (2006). Prevalence and distribution of alcohol use and impairment in the workplace: A U.S. national survey. *Journal of Studies on Alcohol*, 67, 147–156. doi:10.15288/jsa.2006.67.147

Garami, J., Valikhani, A., Parkes, D., Haber, P., Mahlberg, J., Misiak, B. and Moustafa, A. A. (2019). Examining perceived stress, childhood trauma and interpersonal trauma in individuals with drug addiction. *Psychological reports*, *122*(2), 433-450. https://doi.org/10.1177/0033294118764918

Garland, E. L., Boettiger, C. A. and Howard, M. O. (2011). Targeting cognitive-affective risk mechanisms in stress-precipitated alcohol dependence: An integrated, biopsychosocial model of automaticity, allostasis, and addiction. *Medical hypotheses*, *76*(5), 745-754. https://doi.org/10.1016/j.mehy.2011.02.014

Gedik, E., Çakır, H. ve Çoşkun, A. (2020). Bir inşaa süreci olarak erkeklik: Yozgat örneği. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, *6*(1), 84-95. https://doi.org/10.22466/acusbd.747779

Hallam, J. E. (2008). Down range and beyond: Preparing providers to support warriors in resolving problematic substance use. *US Army Medical Department Journal*, 60-63.

Harris, A. H. S., Bryson, C. L., Sun, H., Blough, D., & Bradley, K. A. (2009). Alcohol screening scores predict risk of subsequent fractures. *Substance Use & Misuse*, 44, 1055–1069. doi:10.1080/10826080802485972

Harwood, H. J., Zhang, Y., Dall, T. M., Olaiya, S. T., & Fagan, N. K. (2009). Economic implications of reduced binge drinking among the military health system's TRICARE prime plan beneficiaries. *Military Medicine*, 174, 728–736. doi:10.7205/milmed-d-00-2309

Jeffery, D. D., Babeu, L. A., Nelson, L. E., Kloc, M., & Klette, K. (2013). Prescription drug misuse among U.S. active duty military personnel: A secondary analysis of the 2008 DoD survey of health related behaviors. *Military Medicine*, 178, 180–195. doi:10.7205/milmed-d-12-00192

Labbate, L. A. and Snow, M. P. (1992). Posttraumatic stress symptoms among soldiers exposed to combat in the Persian Gulf. *Psychiatric Services*, 43(8), 831-833. https://doi.org/10.1176/ps.43.8.831

Lamond, N., & Dawson, D. (1999). Quantifying the performance impairment associated with fatigue. *Journal of Sleep Research*, 8, 255–262.

Leardmann, C. A., Pietrucha, A., Magruder, K. M., Smith, B., Murdoch, M., & Jacobson, I. G.; Millennium Cohort Study Team. (2013). Combat deployment is associated with sexual harassment or sexual assault in a large, female military cohort. *Women's Health Issues*, 23, e215–223. doi:10.1016/ j.whi.2013.05.002

Leon, M., Harms, P. D., & Gilmer, L. (2018). PCE use in the workplace: The open secret of performance enhancement. *Journal of Management Inquiry*, 28, 67–70. doi:10.1177/ 1056492618790091

Lobato, M., Sanderman, R., Pizarro, E. and Hagedoorn, M. (2017). Marijuana use and dependence in Chilean adolescents and its association with family and peer marijuana use. *International journal of behavioral medicine*, *24*, 144-152. https://doi.org/10.1007/s12529-016-9595-2

Loeffler, G., Hurst, D., Penn, A. and Yung, K. (2012). Spice, bath salts, and the US military: the emergence of synthetic cannabinoid receptor agonists and cathinones in the US Armed Forces. *Military medicine*, *177*(9), 1041-1048. https://doi.org/10.7205/MILMED-D-12-00180

London, A. S., Herd, P., Miech, R. A. and Wilmoth, J. M. (2017). The influence of men's military service on smoking across the life course. *Journal of Drug Issues*, *47*(4), 562-586. https://doi.org/10.1177/0022042616678617

McCarroll, J. E., Fan, Z., & Bell, N. S. (2009). Alcohol use in nonmutual and mutual domestic violence in the U.S. Army: 1998–2004. *Violence and Victims*, 24, 364–379. doi:10.1891/0886-6708.24.3.364

Meadows, S. O., Engel, C. C., Collins, R. L., Beckman, R., Cefalum, M., Hawes-Dawson, J., ... Williams, K. M. (2018). *2015 department of defense Health Related Behaviors Survey (HRBS)*. Santa Monica, CA: RAND Corporation.

Mehrazmay, A., Karambakhsh, A., Salesi, M., Heydari, M., & Ahmadi, K. (2015). Predictors of change in substance abuse status in soldiers. *Iranian Red Crescent Medical Journal*, 17(9).

Mohamed, I. I., Ahmad, H. E. K., Hassaan, S. H. and Hassan, S. M. (2020). Assessment of anxiety and depression among substance use disorder patients: a case-control study. *Middle east current psychiatry*, *27*(1), 1-8. https://doi.org/10.1186/s43045-020-00029-w

O'Brien, C. P., & Lyons, F. (2000). Alcohol and the athlete. *Sports Medicine*, 29, 295–300. doi:10.2165/00007256200029050-00001

Orak, U. and Solakoglu, O. (2023). Strain and deviant reactions in compulsory military service: an investigation of mediating mechanisms. *Crime & Delinquency*, *69*(4), 841-863. https://doi.org/10.1177/0011128721999337

Ögel, K. (2010). *Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Bozuklukları: Tanı, Tedavi ve Önleme.* İstanbul: Yeniden Yayınları.

Özden, S. Y., Poliviu, Z. ve Aral, J. (1987). Alkol ve uyuşturucu madde bağımlılarının psiko-sosyal yönden araştırılması. In *Y. Symposium* (Vol. 1, pp. 15-25).

Özgün, C. (2017). Türkiye'nin askerlik sisteminin tarihsel süreç bağlamında incelenmesi. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (4), 51-90. https://doi.org/10.32739/uskudarsbd.3.4.33

Peralta, R. L. and Steele, J. L. (2010). Nonmedical prescription drug use among US college students at a Midwest university: a partial test of social learning theory. *Substance use & misuse*, *45*(6), 865-887. https://doi.org/10.3109/10826080903443610

Punch, K. F. (2014). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar* (Z. Akyüz, Çev; Z. Etöz, Ed.). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Ramchand, R., Miles, J., Schell, T., Jaycox, L., Marshall, G. N., & Tanielian, T. (2011). Prevalence and correlates of drinking behaviors among previously deployed military and matched civilian populations. *Military Psychology*, 23, 6–21. doi:10.1080/08995605.2011.534407

Ray, W. J. (2020). *Abnormal Psychology Interactive Edition* [VitalSource]. Erişim adresi https://bookshelf.vitalsource.com/#/books/9781071807255/

Rokach, A. and Orzeck, T. (2003). Coping with loneliness and drug use in young adults. *Social Indicators Research*, *61*(3), 259-283. https://doi.org/10.1023/A:1021977731756

Roth, T., & Roehrs, T. A. (1996). Etiologies and sequelae of excessive daytime sleepiness. *Clinical Therapeutics*, 18, 562–576.

Saleh, H. D., Rokhmah, D. and Nafikadini, I. (2014). Fenomena Penyalahgunaan NAPZA Di Kalangan Remaja Ditinjau Dari Teori Interaksionisme Simbolik Di Kabupaten Jember (The Phenomenon of Substance Abuse among Adolescents Based on Symbolic Interactionism Theory in Jember Regency). *Pustaka Kesehatan*, *2*(3), 468-475.

Shahmiri, H., & Jalali, M. T. (2023). Prevalence of Substance Use and Demographic Characteristics in Iranian Soldiers Referred to a Military Hospital in 2018. *Annals of Military and Health Sciences Research*, 21(4).

Özcan, Y.S. (2022). Tedavi Sürecindeki Bağımlıların Sentetik Kannabinoid Kullanım Özellikleri ve Algıları. The Bulletin of Legal Medicine, 27(1), 1-9. https://doi.org/10.17986/blm.1506

Seal, K. H., Cohen, G., Waldrop, A., Cohen, B. E., Maguen, S. and Ren, L. (2011). Substance use disorders in Iraq and Afghanistan veterans in VA healthcare, 2001–2010: Implications for screening, diagnosis and treatment. *Drug and alcohol dependence*, *116*(1-3), 93-101. https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2010.11.027

Semerci, M., Karaman, H. ve Yaman, Ö. M. (2022). Bağımlılıkta Arkadaş Etkisini Anlamaya Yönelik Bir İnceleme: Youtube Videolarına Konuk Olan Madde Kullanıcılarının Röportajları Üzerinden Bir İçerik Analizi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, *10*(28), 90-110. https://doi.org/10.52528/genclikarastirmalari.1007595

Şahiner, Ş. Y., Asut, G. ve Şahiner, İ. V. (2022). Opioid Kullanım Bozukluğu Olan Hastalarda Psikolojik Dayanıklılığın Tedavi Devamlılığı ile İlişkisi. *Bağımlılık Dergisi*, *23*(3), 1-1. https://doi.org/10.51982/bagimli.1004190

Teeters, J. B., Lancaster, C. L., Brown, D. G., & Back, S. E. (2017). Substance use disorders in military veterans: prevalence and treatment challenges. *Substance Abuse and Rehabilitation*, 8, 69–77. https://doi.org/10.2147/SAR.S116720

Turan, Ö. (2013). Esas duruş!": Kışla deneyimleri ya da Türkiye'de zorunlu askerliğin antropolojisi. Erkek Millet Asker Millet: Türkiye'de Militarizm, Milliyetçilik, Erkek (lik) ler içinde. N. Y. Sümbüloğlu (Ed.), *Erkek Millet Asker Millet* (ss. 261 – 335). İstanbul: İletişim Yayınları.

Turner, D. W. (2010). Qualitative Interview Design: A Practical Guide for Novice Investigators. *The Qualitative Report*, 15(3), 754-760. https://doi.org/10.46743/2160-3715/2010.1178

Uğurlu, T. T., Şengül, C. B. and Şengül, C. (2012). Bağımlılık psikofarmakolojisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *4*(1), 37-50. https://doi.org/10.5455/cap.20120403

van der Zwaluw, C. S., Scholte, R. H., Vermulst, A. A., Buitelaar, J. K., Verkes, R. J., & Engels, R. C. (2008). Parental problem drinking, parenting, and adolescent alcohol use. *Journal of behavioral medicine*, 31, 189-200. https://doi.org/10.1007/s10865-007-9146-z

Veysi, Aka., Karaman, H. ve Yaman, Ö. M. Gençlerin Esrar Kullanımında Akran/Arkadaşlık İlişkilerinin Etkisi: Bingöl İli Örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *21*(50), 129-161. https://doi.org/10.21560/spcd.vi.621418

Williams, E., Bryson, C., Sun, H., Chew, R., Chew, L., Blough, D., ... Bradley, K. (2012). Association between alcohol screening results and hospitalizations for trauma in Veterans affairs outpatients. *American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 38, 73–80. doi:10.3109/ 00952990.2011.600392

Yavuz, Ş. (2014). İktidar Olma Sürecinde Erkeklerin Erkeklikle İmtihanı. *Milli Folklor*, *26*(104).

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, A., Can, Y., Bozkurt, M. ve Evren, C. (2014). Remission and Relapse in Alcohol and Substance Addiction/Alkol ve Madde Bagimliliginda Remisyon ve Depresme. *Psikiyatride Guncel Yaklasimlar/Current Approaches to Psychiatry*, *6*(3), 243-257. https://doi.org/10.5455/cap.20131114113549

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

☑ Bu çalışmanın yazar/yazarları, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun tarih 04.10.2022 tarihli toplantısında 2022/313 numaraları onay formu ile etik kurul izin belgesi almış olduklarını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.